

Slovanský přehled

Založeno 1898
ISSN 0037-6922

Review for the History of Central, Eastern and Southeastern Europe

3–4/2013

Smerdi – zapomenutý termín raně středověké slovanské společnosti

Stolypinova zemědělská reforma

Československo-bulharské hospodářské vztahy v letech 1918–1933

The Wartime Struggle of Grigore Gafencu: Idealism vs. Realism

Počátky spolupráce Československa a Polska při repatriaci svých občanů

po druhé světové válce (do uzavření repatriční smlouvy)

Vliv vnějších podmínek na zahraniční obchod Československa v letech 1971–1980

Zastavení nad vztahem kultury, víry a konfese u vojvodovských Čechů

Slovanský přehled

Založeno 1898
ISSN 0037-6922

Review for the History of Central, Eastern and Southeastern Europe

3–4/2013

Smerdi – zapomenutý termín raně středověké slovanské společnosti

Stolypinova zemědělská reforma

Československo-bulharské hospodářské vztahy v letech 1918–1933

The Wartime Struggle of Grigore Gafencu: Idealism vs. Realism

Počátky spolupráce Československa a Polska při repatriaci svých občanů
po druhé světové válce (do uzavření repatriační smlouvy)

Vliv vnějších podmínek na zahraniční obchod Československa v letech 1971–1980

Zastavení nad vztahem kultury, víry a konfese u vojvodovských Čechů

SLOVANSKÝ PŘEHLED / SLAVONIC REVIEW

Review for the History of Central, Eastern and Southeastern Europe

Redakce / Editorial Board:

Vedoucí redaktori / Editors-in-chief: Ladislav Hladký – Radomír Vlček

Výkonný redaktor / Managing Editor: Jiří Friedl

Redakční kruh / Associate Editors:

Roman Baron, Eva Irmanová, Bohuslav Litera, František Šístek

Redakční rada / Editorial Council:

Lukáš Babka, Pavel Boček, Mečislav Borák, Marcel Černý, Vladimír Goněk, Petr Kaleta, Nicolas Maslowski, Jan Němeček, Jan Pelikán, Přemysl Rosůlek, Václav Štěpánek, David Svoboda, Jaroslav Vaculík, Emil Voráček, Zbyněk Vydra, Jiří Vykoukal

Vědecká rada / Scholarly Advisory Board:

Jaroslav Pánek (Praha), Svatava Raková (Praha), Miroslav Tejchman (Praha), Václav Veber (Pardubice); Irena Gantar Godina (Ljubljana), Tatiana Ivantyšinová (Bratislava), Piotr Maciej Majewski (Warszawa), Michal Reiman (Berlin), Jelena Pavlovna Serapionova (Moskva)

Vydává Historický ústav AV ČR, v. v. i. / Published by the Institute of History of AS CR, v. v. i.
Časopis vychází pětkrát ročně / The journal is published five times a year

Adresa / Address: Prosecká 76, 190 00 Praha 9 – Nový Prosek

Tel.: +420 286 882 121/245; E-mail: friedl@hiu.cas.cz

Pokyny pro autory / Submission Guidelines for Authors:

<http://www.hiu.cas.cz/nakladatelstvi/periodika/slovansky-prehled.ep>

ISSN 0037–6922

Upozornění redakce / Notice of the Editorial Board:

Redakční rada neodpovídá za obsahovou náplň jednotlivých příspěvků.

The views expressed herein are those of the authors and are not necessarily shared by the Editorial Board.

Od roku 2009 jsou abstrakty článků *Slovanského přehledu* uveřejňovány v databázi The Central European Journal of Social Science and Humanities (CEJSH) – <http://cejsh.icm.edu.pl> společně se jménem autora, adresou zaměstnavatele a e-mailovou adresou. Časopis je také registrován v databázi European Reference Index for the Humanities (ERIH) jako časopis kategorie INT2 a v rámci Seznamu recenzovaných neimpaktovaných časopisů vydávaných v České republice.

Since 2009, all abstracts of *Slovanský přehled* are published in The Central European Journal of Social Science and Humanities (CEJSH) – <http://cejsh.icm.edu.pl/>, along with the author's name, institutional affiliation, address and e-mail. *Slovanský přehled* is also registered in European Reference Index for the Humanities (ERIH) as INT2 Sub-Category (international publications with significant visibility and influence in the various research domains in different countries).

OBSAH

Články

Michal Téra: Smerdi – zapomenutý termín raně středověké slovanské společnosti.....	217
Timur Kashapov: Stolypinova zemědělská reforma.....	239
Enčo Minčev: Československo-bulharské hospodářské vztahy v letech 1918–1933.....	257
Costel Coroban: The Wartime Struggle of Grigore Gafencu: Idealism vs. Realism.....	275
Jiří Friedl: Počátky spolupráce Československa a Polska při repatriaci svých občanů po druhé světové válce (do uzavření repatriční smlouvy).....	297
Karel Svoboda: Vliv vnějších podmínek na zahraniční obchod Československa v letech 1971–1980.....	323

Recenze, poznámky, zprávy

Kronika

Lenka Vlčková Kryčerová: Rok 1953 a Československo.....	358
Aleš Binar: II. česko(slovensko)-polské historické bienále.....	360
František Šístek: Interdisciplinární konference o Bosně a Hercegovině na FHS UK.....	362
Jana Hrabcová: Promýšlet Evropu dvacátého století podruhé.....	365
Jaroslav Šebek: Společenské a odborné připomenutí 1150. výročí příchodu cyrilometodějské misie na Velkou Moravu.....	366
Ladislav Hladký: XV. mezinárodní sjezd slavistů v Minsku.....	369

Lidé a doba

Marek Jakoubek: Zastavení nad vztahem kultury, víry a konfese u vojvodovských Čechů.....	371
--	-----

CONTENTS

Articles

Michal Téra: Smerdi – A Forgotten Term from Early Medieval Slavic Society.....	217
Timur Kashapov: Stolypin's Agricultural Reform.....	239
Enčo Minčev: Czechoslovakian-Bulgarian Economic Relations in 1918–1933.....	257
Costel Coroban: The Wartime Struggle of Grigore Gafencu: Idealism vs. Realism.....	275
Jiří Friedl: Beginnings of Cooperation between Czechoslovakia and Poland in the Repatriation of Citizens after the Second World War (Until the Conclusion of the Repatriation Treaty).....	297
Karel Svoboda: Influence of External Conditions on Czechoslovakia's Foreign Trade 1971–1980.....	323

Reviews, Notes, Notices

Chronicle

Lenka Vlčková Kryčerová: The Year 1953 and Czechoslovakia.....	358
Aleš Binar: II. The Czech(oslovak)-Polish Historic Biennale.....	360
František Šístek: Interdisciplinary Conference on	

Bosnia and Herzegovina at the FHS UK (Charles University Faculty of Humanities).....	362
Jana Hrabcová: "Contemplating Europe of the Twentieth Century" for the second time.....	365
Jaroslav Šebek: Community and Scholarly Commemoration of the 1150th Anniversary of the Arrival of Cyril and Methodius' Mission to Great Moravia.....	366
Ladislav Hladký: The 15th International Congress of Slavists in Minsk.....	369

The People and the Times

Marek Jakoubek: The Relationship of Culture, Belief, and Creed among the Czechs of Vojvodovo (Bulgaria).....	371
--	-----

СОДЕРЖАНИЕ

Статьи

Михал Тера: Смерды – забытое понятие славянского общества раннего средневековья.....	217
Тимур Кашапов: Столыпинская аграрная реформа.....	239
Енчо Минчев: Чехословацко-болгарские хозяйственные отношения в 1918–1933 гг.	257
Костел Коробан: Григоре Гафенку и его борьба во время войны. Идеализм против реализма.....	275
Йири Фридл: Начало сотрудничества между Чехословакией и Польшей при репатриации своих граждан после второй мировой войны (до заключения репатриационного договора).....	297
Карел Свобода: Влияние внешних условий на внешнюю торговлю Чехословакии в 1971–1980 гг.	323

Рецензии, заметки, сообщения

Хроника

Ленка Влчкова Крычерова: Год 1953 и Чехословакия.....	358
Алеш Бинар: II чешско(словацко)-польская историческая биеннале.....	360
Франтишек Шистек: Интердисциплинарная конференция о Боснии и Герцеговине на Факультете гуманитарных наук Карлова университета.....	362
Яна Грабцова: Обдумывать Европу 20-го века во второй раз.....	365
Ярослав Шебек: Общественная и научная рефлексия 1150-ой годовщины прибытия кирилло-мефодиевской миссии в Великую Моравию.....	366
Ладислав Гладки: XV Международный съезд славистов в Минске.....	369

Люди и время

Мареk Якоубек: Об отношении культуры, веры и вероисповедания у чехов из болгарского Войводово.....	371
--	-----

Přehled autorů (The Overview of Authors)

Mgr. Michal TĚRA, Ph.D.
Katedra literární kultury a slavistiky
Filozofické fakulty, Univerzita Pardubice
Studentská 84, 532 10 Pardubice
Michal.tera@seznam.cz

Ing. Timur KASHAPOV
Katedra hospodářských dějin
Národohospodářské fakulty
Vysoká škola ekonomická
Nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3
rum14it@volny.cz

Mgr. Enčo MINČEV
Ústav historických věd, Filozofická fakulta
Univerzity Pardubice
Studentská 84, 532 10 Pardubice
E.Mincev@seznam.cz

Costel COROBAN, Ph.D.
University Valahia Targoviste
Grigore Gafencu Research Center for the
History of International Relations and
Cultural Studies
35 Lt. Stancu Ion St.
130104 Târgoviste, Romania
coroban_costel@yahoo.com

doc. PhD. Jiří FRIEDL, Ph.D.
Historický ústav AV ČR, v.v.i. –
pobočka Brno
Veveří 97, 602 00 Brno
friedl@hiu.cas.cz

Mgr. Karel SVOBODA, Ph.D.
Institut mezinárodních studií FSV UK
U Kříže 8, 158 00 Praha 5
karlsvoboda@seznam.cz

doc. PhDr. Marek JAKOUBEK, Ph.D.
Katedra antropologických a historických
studií, Západočeská univerzita v Plzni
Sedláčkova 15, 306 14 Plzeň
jakoubek@ksa.zcu.cz

Slovanský přehled, ročník devadesátý
devátý. Vydává Historický ústav AV ČR,
Prosecká 76, 190 00 Praha 9.
Tel.: 286 882 121/245

Distribuci pro předplatitele provádí
v zastoupení vydavatele Česká pošta, s.p.,
Politických vězňů 909/4, 225 99 Praha 1.
Příjem objednávek: telefonicky na bezplatné
lince zpracovatele 800 300 302; na webu
zpracovatele www.periodik.cz; písemně na
adrese Postservis, oddělení předplatného,
Poděbradská 39, 190 00 Praha 9;
e-mail: postabo.prstc@cpost.cz

Cena výtisku 100 Kč.
Výrobu zajišťuje nakladatelství
Aleš Skřivan ml., Praha 9-Letňany

Objednávky přijímá též:
Suweco CZ, s. r. o. (www.suweco.cz)
Kosmas, s. r. o. (www.kosmas.cz)
Jednotlivá čísla je možné koupit též
v Knihkupectví Academia nebo přímo
v Historickém ústavu AV ČR, v.v.i.,
Prosecká 76, 190 00 Praha 9,
tel. 286 882 121, l. 230
e-mail: j.kozohorska@hiu.cas.cz.

© Historický ústav AV ČR, v. v. i.,
Praha 2013

Petr STEHLÍK, *Bosna v chorvatských národně-integračních ideologiích 19. století*, Brno, Masarykova univerzita 2013, Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 415, 218 s. ISBN 978-80-210-6239-9; ISSN 1211-3034.

Celá plejáda článků, které se zhruba v posledním desetiletí objevily v odborném i publicistickém tisku z pera Petra Stehlíka, dávala tušit, že se na odbornou balkanistickou scénu dostává mladý historik s velkým potenciálem. Jeho studie, ať již šlo o práce z víceméně žhavé současnosti (např. o albánském školství v Makedonii) či představující názorovou krystalizaci charvátského národního myšlení v 19. století aj., výrazně tematicky obohacovaly soudobou českou balkanistickou produkci. Jeho historická spisba nakonec vyvrcholila v recenzované monografii, v níž si slavista Stehlík, působící na Ústavu slavistiky brněnské filozofické fakulty dal za úkol představit pojetí a obraz Bosny v pracích předních charvátských národních ideologů 19. století, počínaje představiteli ilyrismu, přes příslušníky tzv. původního či autentického jihoslovanství až k tvůrcům pravašské ideologie.

V brilantním úvodu své práce autor kromě představení svého tvůrčího záměru a vysvětlení některých klíčových pojmů pochopitelně uvádí zdroje, z nichž čerpal. Jako prameny mu slouží vesměs edice programových spisů hlavních protagonistů charvátského národního života té doby, také však korespondence koryfejí charvátské národní ideologie i dobové novinové články. Stehlík přitom obsáhl prakticky kompletní literaturu, která k tématu vyšla v Charvátsku, částečně pak také literaturu srbskou a i to málo, co bylo k věci vysloveno ve světových jazycích. V českém prostředí se mohl prakticky opřít pouze o několik dílčích studií Miroslava Šestáka a o monografii Ladislava Hladkého o bosenské otázce,¹ která však je primárně věnována jiné problematice.

Nutno přitom hned na úvod zdůraznit, že Stehlíkova práce, tak jak je pojata, tedy jako analyticko-syntetický opus, v němž jsou v historickém kontextu rozebrány, vyhodnoceny a srovnány všechny dobové charvátské koncepce týkající se jak Bosny, což je samozřejmě hlavní zájem autorovy práce, tak také charvátské národní ideologie jako takové, nemá obdobu ani na slovanském jihu. Její překlad by bezesporu vyvolal značný zájem tamní odborné veřejnosti. Novum práce spočívá také v tom, že autor dokáže do analýzy národních programů velice umně zakomponovat také dobová literární díla, v nichž nalézá programy té které generace charvátských politiků, resp. ideologů, přetavené do literární básnické či novelistické podoby a zasazené do bosenského prostředí. Autorovou nespornou předností je totiž také skutečnost, že kromě historického školení má za sebou také filologickou průpravu – je absolventem jak slavistických (charvátština, makedonština), tak anglistických studií. Literární díla i národní programy tak dokáže rozebírat s přehledem a znalostí literárněvědné teorie a na některých místech práce pak může velice fundovaně přiblížit i jazykovou stránku charvátského národního obrození.

Zkoumanou problematiku postavení Bosny v charvátských národně-integračních teoriích ilyrismu, původního jugoslavismu a původního pravašství zasazuje autor do širších souvislostí, které svým způsobem představují i jakousi velice přehlednou historii charvátských zemí konce 18. a 19. století. Stehlík pojednává velmi dobře

¹ Ladislav HLADKÝ, *Bosenská otázka v 19. a 20. století*, Brno 2005.

zvládnutou zkratkou o historicko-politických a ideových východiscích jím analyzovaných koncepcí – rozebírá tak stavovskou ideologii obrany autonomních práv tzv. Trojjediného království (a přibližuje také vznik tohoto pojmu), tradici charvátského renesančního a barokního slavismu, z něhož vlastně vycházeli ideologové ilyrismu, vysvětluje tradici „charvátského státního práva“, analyzuje také první programový spis charvátské politiky z pera hraběte Janka Draškoviće, který prakticky odstartoval celé ilyristické období. Svůj výklad končí okupací Bosny a Hercegoviny v roce 1878 a představením (výrazně nesouhlasného) postoje hlavních protagonistů své práce k ní. Tento přelom správně zdůvodňuje tím, že poté se bosenské římskokatolické obyvatelstvo, včetně části bosenských slovanských muslimů, začíná ztotožňovat s moderní charvátskou identitou, založenou na konfesní příslušnosti, již ovšem, jak Stehlík na několika místech velice zevrubně dokazuje, naprostá většina charvátských ideologů zkoumaného období jako rys národní identity odmítala.

Autorovy hlubší analýzy začínají rozborem názorů a základní ideologie charvátského ilyrského hnutí. Pojednává přitom také o praktických krocích představitelů charvátského politického života té doby zaměřených vůči Bosně a Hercegovině, zejména ve smyslu vymanění obou zemí, nebo alespoň jejich „charvátské části“, tzv. Tureckého Charvátska, z osmanského státního rámce. V rámci tohoto diskurzu velice pregnantně objasňuje např. vztah mezi „ideovým ilyrismem“ jakožto jakousi politickou nadstavbou hnutí, tedy upřímnou snahou ilyristů o jednotu jihoslovanskou, a „kroatismem“ – praktickou politikou ilyristů – směřující k povznesení státoprávního postavení charvátského národa. Rozbory cestopisů i literárních děl předních ilyristů pak přibližuje, jak se vyvíjel dobový charvátský náhled na sousední Bosnu. Zdůrazňuje přitom nejednotnost pohledu ilyristů na její příslušnost k historickým „charvátským zemím“, stejně jako dilema mezi chápáním islámu jakožto nepřátelského prvku a odvěké hrozby charvátskému státnímu území, a Slovanů muslimské víry jakožto potenciálních „jihoslovanských bratří“ či poturčených Charvátů. Plasticky přitom vykresluje, jak se tento pohled u některých významných představitelů ilyrského hnutí začíná obracet v sympatie nebo alespoň v neutrální postoj, vedený částečně i snahou slovanské muslimy „získat“.

Pro další tok textu je velice přínosné, že autor představuje i dobové srbské pohledy a teorie na etnické rozšíření Srbů a názory na Bosnu a její etnické složení, počínaje Dositejem Obradovićem a Vukem Karadžićem. Zásadní je zejména jeho analýza tzv. *Načertanija* Iliji Garašanina, spisku, jenž bývá dodnes považován za program tzv. velkosrbské myšlenky. Garašaninovo dílo zkoumá Stehlík v komparaci s jeho ideovým základem v podobě textu českého revolucionáře a slovanofila, později pak významného srbského vojenského představitele, Františka Alexandra Zacha. Význam *Načertanija* jakožto určujícího programu srbské politiky prakticky do první světové války bývá ovšem podle mého názoru přeceňován. Sama skutečnost, že text byl tiskem vydán až 60 let po jeho sepsání spíše ukazuje na to, že ve své době nebyl chápán jako příliš reálný. Ostatně i mnohé kroky dobové srbské politiky nesvědčí o tom, že by pro ni byl leitmotivem. Srbská politika té doby byla spíše uměním (ještě častěji však i neuměním) možného. Role Bosny, resp. jejího území a etnicity, ovšem každopádně začíná od poloviny 19. století v charvátské i srbské státní ideologii nabývat rozhodujícího vlivu, autor recenzované monografie proto Garašaninův spis příhodně představuje především v konfrontaci s pracemi dvou vůdčích představitelů charvát-

ského národního života druhé půle 19. století a tvůrců ideologie „jihoslovanismu“, katolických prelátů F. Račkého a J. J. Strossmayera.

Analýzám spisů, názorů a ideologie obou prelátů Stehlík podle našeho názoru naprosto oprávněně věnuje největší část svého opusu. Ukazuje přitom, že to byly zejména Račkého práce, které ideologii tzv. původního jihoslovanství formovaly. Představuje proto Račkého jako ideologa a hlavního pracovníka na poli národních teorií, zatímco roli Strossmayera vidí především jako reprezentanta těchto idejí. K pojetí Bosny u obou autorů přistupuje Petr Stehlík ze široka, zasazuje je do celkové koncepce jejich názorů, které ovšem v průběhu desetiletí doznávaly poměrně zásadních změn. V analýze myšlenkových postupů ideologů jihoslovanství přitom klade důraz i na snahy obou prelátů o sjednocení západní a východní církve, což podle nich bylo jedním z hlavních předpokladů pro sjednocení Jihoslovanů do jednoho národního celku. Právě tento aspekt práce obou mužů bývá v poslední době zásadním způsobem negativně zdůrazňován při hodnocení „upřímnosti“ jejich jihoslovanského přesvědčení ze strany národoveckých srbských badatelů, zejména pak Vasilije Dj. Krestiče, vůdčího srbského historika nejstarší generace.² Oba muži, zejména však Rački, jak Stehlík opakovaně zdůrazňuje, ovšem nebyli bezohlednými zastánci unie za každou cenu a nabádali k umírněnosti a náboženské toleranci. Důležitou roli při těchto úvahách sehrála také cyrilometodějská idea, kterou oba národní pracovníci využívali právě pro navázání užší spolupráce se Srby. Cyrilometodějské dědictví a jeho vliv v Charvátsku podle jejich ideologie, jak autor na několika místech zdůrazňuje, staví vlast obou protagonistů jihoslovanismu a jejich národ do role mostu mezi Západem a Východem.

V původním jihoslovanství zejména v podání Račkého, jak vyplývá ze Stehlíkovy analýzy, zaujímala hlavní místo právě myšlenka sblížení Srbů a Charvátů. Z tohoto pohledu pak Rački pohlížel také na roli Bosny. Na mnoha stránkách se proto autor zabývá vztahy obou ideologů k Srbsku, které zejména v období kolem rakousko-uherského vyrovnání ústily až do „velezrádných piklů“. Ukazuje přitom, že zejména v Račkého díle se jednoznačně projevuje, že by Rački nebyl proti „přenechání“ Bosny Srbsku, čímž autor monografie ostatně dokládá, že ideologové původního jihoslovanství upřednostňovali zájmy „Jihoslovanstva“ jako celku před zájmy úzce chorvatskými, což byl v té době zcela ojedinělý precedens, dodnes prakticky nedocenený.

V souvislosti s Bosnou autor také zevrubně rozebírá Račkého bogomilskou teorii, podle níž jsou bosenská slovanští muslimové potomky heretické bogomilské (dualistické) „bosenské církve“. Stehlík v této souvislosti seznamuje se současnými pohledy na tuto problematiku, jež Račkého teorie jak bogomilského základu „bosenské církve“, tak hromadné konverze domnělých bosenských bogomilů k islámu poměrně spolehlivě vyvracejí. Zároveň však důrazně upozorňuje na to, že Račkého „bogomilský mýtus“ se od přelomu 19. a 20. století podílel na formování svébytné národní identity bosenských muslimů, s tím, že se od 90. let 20. století stal „nedílnou součástí

² Srov. např. Vasilij Dj. KRESTIĆ, *Biskup Štrosmajer: Hrvat, Velikohrvat ili Jugosloven*, Jagodina, Gambit 2006.

ideového a argumentačního bosňáckých nacionalistů, kteří jej v nejrůznějších obměnách začleňují do svých pseudovědeckých výkladů bosenské historie“.³

Na mnoha stranách svého textu zobrazuje autor práce také vztah Račkého a Strossmayera k islámu a odtud i k slovanským muslimům, který se kritikou a odmítáním islámu tak důrazně odlišoval od následně analyzovaných postojů tvůrce pravašské ideologie Anta Starčeviče. Ten totiž právě v islamizovaném obyvatelstvu Bosny, zejména pak v jeho begovské části, viděl nejčistší výkvět charvátství. Zde je zapotřebí si uvědomit, že katolický prelát 19. století z podstaty svého přesvědčení ani jiný pohled mít nemohl, a nemá jej přes všechny vstřícné kroky zvěčnělého papeže Jana Pavla II. ani dnes. Je jen logické, že postoj obou prelátů k islámu se musel lišit od názorů některých předních představitelů charvátského politického života – a nemuseli to být pouze ideoví protivníci z tábora Anta Starčeviče – ale třeba i lidé ideově blízcí, jako byl Ivan Kukuljević Sakcinski. Samotné přesvědčení o nereformovatelnosti osmanské říše, jež oba protagonisté zastávali, se ostatně nakonec stejně ukázalo jako pravdivé – musel totiž přijít teprve islámský relativista Mustafa Kemal, aby na troskách říše vybudoval nový, ze základu reformovaný stát, v němž konfesní příslušnost nehrála roli. Přístup Račkého a Strossmayera vůči islámu a světu orientu označuje autor recenzované monografie v souladu s teorií „orientalismu“ Edwarda W. Saida za typicky evropocentrický, hájící prioritu „vyspělého Západu“ před „zostalým (muslimským) Východem“, zároveň však upozorňuje na to, že se oba autoři protíví politické hegemonii Západu nad Východem, což je naopak postoj, který se výrazně vymyká ze Saidem definovaného kolonialistického pojetí „orientalismu“. Tento postoj označuje Petr Stehlík jako projev specifičnosti „chorvátského orientalistického diskurzu“, způsobené hraničním postavením Chorvatska na pomezí obou kultur, které tak v pojetí nejen Račkého a Strossmayera tvořilo zároveň předhradí křesťanské Evropy vůči světu islámu, ale zároveň i most obě kultury spojující.

Závěrečných třicet stran práce věnuje autor vzniku charvátského pravašství a ideologii obou jeho hlavních představitelů – Eugena Kvaternika a Anta Starčeviče. Všimá si přitom rozdílů v pojetí národa u obou vrcholných pravašských představitelů, přičemž ukazuje Starčeviče jako teoretika, který ale nepovažoval za možné, aby jeho vize byly uskutečněny ještě za jeho života. Pojetí práva na Bosnu bylo v pravašské ideologii mimořádně zvýrazněné, Stehlík však velice příznačně ukazuje rozdíl ve vnímání Bosny, resp. bosenských muslimů a islámu vůbec u Kvaternika, které se i z důvodu jeho katolické zánícenosti příliš neodlišovalo od pojetí Račkého, zatímco u Starčeviče postupně krystalizovala myšlenka o charvátské vznešenosti a čistotě zejména muslimské bosenské šlechty a později dokonce i jakási idealizace islámu jako takového. Stehlík přitom oprávněně zdůrazňuje, že Starčević byl vlastně prvním ideologem na celém slovanském jihu, který z idealizovaného obrazu bosenských muslimů učinil důležitou komponentu svého učení. Svůj výklad pak autor spisu uzavírá tvrzením, že Starčevićovo pojetí charvátské národní příslušnosti bosenských muslimů představovalo nejvlivnější a nejdéle působící aspekt původní pravašské ideologie spjatý s Bosnou. Zásadní rozdíl mezi pojetím Starčevićovým a pojetím „jihoslovanistů“, zejména Račkého, vidí Stehlík v tom, že oba sice uznávali, že je Bosna součástí charvátského národního korpusu, nicméně zatímco Rački byl v rámci

³ Petr STEHLÍK, *Bosna v chorvátských národně-integračních ideologiích 19. století*, Brno 2013, s. 118.

ideologie jihoslovanského sblížení ochoten připustit, že není důležité, komu nakonec Bosna připadne (souběžně zdůrazňoval i její srbskou příslušnost, ovšem v jednom národě, neboť podle stoupenců jihoslovanismu tvořili Charváti a Srbové dvě „plemena“ téhož národa), Kvaternik a zejména Starčević pak jednoznačně prosazovali, že Bosna je charvátská, jakož ostatně i celé její obyvatelstvo (s výjimkou menšiny osmanských Turků, samozřejmě).

Stehlíkova práce tedy jednoznačně dokazuje, že Bosna zaujímala důležité místo ve všech charvátských národně integračních programech 19. století. Jeho opus systematicky vykládá, jak se měnil pohled na Bosnu a její příslušnost do charvátského státního korpusu i jak se vyvíjel samotný pohled charvátské společnosti 19. století na Bosnu: od odmítavě exoticko-orientalistického diskurzu přes neutrální pohled až k obdivu u A. Starčeviče. Popisuje také vývoj názorů na etnicitu obyvatelstva Bosny. Ve svém výkladu autor uvádí i jména dávno zapomenutá a rozebírá z hlediska recentní charvátské historiografie texty stojící na okraji jejího zájmu nebo dokonce za jeho okrajem a dovozuje přitom právě jejich dobovou důležitost jak pro vývoj charvátských názorů na otázku bosenskou, tak na otázku vývoje charvátské státnosti vůbec. Recenzovaná monografie svědčí o značné syntetické dovednosti autora, zároveň však i o jeho analytickém duchu a především pak o schopnosti velice jednoduše a srozumitelně argumentovat. Autor prostudoval evidentně tisíce stran textů jak politických či ideologických, tak cestopisných či literárních, z nichž dokázal vydělit pro svou práci to důležité a nejzásadnější, což bezesporu nebyla práce jednoduchá a vůbec už ne krátkodobá. Výsledek tohoto úsilí pak je bezesporu obdivuhodný a tvoří zásadní příspěvek k charvátským dějinám 19. století nejen v českém prostředí.

Václav Štěpánek

Ferenc BOROS, *A magyar-szlovák kérdés történeti kontextusban* (Maďarsko-slovenská otázka v historickém kontextu), Budapest, Hantken Kiadó 2011, 339 s. ISBN 978-963-87436-7-1.

Kořeny odlišného nazírání a interpretace klíčových bodů maďarských a slovenských dějin zejména 19. a 20. století jak v maďarském a slovenském společenském vědomí, tak v maďarské a slovenské historiografii spočívají v zásadních rozdílech společenského vědomí a v souvislosti s tím i politického myšlení, v pojmání a chápání maďarské otázky a slovenské otázky, a stejně tak pojmů jako společná minulost, vyrovnání, smíření, spolužití. Recenzovaná práce je dalším zajímavým příspěvkem k tomuto problému. Její autor Ferenc Boros je odborníkem na maďarsko-(česko)slovenské vztahy – studoval historii na Filozofické fakultě UK v Praze a jako spolupracovník maďarského ministerstva zahraničí zastával v letech 1969–1995 funkce velvyslanec-kého rady na maďarském velvyslanectví v Praze a v Bratislavě.

Autor ve své práci vychází z konstatování, že pro zkoumání maďarsko-slovenské otázky v její úplnosti je nezbytné vrátit se hluboko do minulosti; tomu odpovídá i členění práce. Její první část hodnotí ve třech kapitolách problém maďarsko-slovenského spolužití v době od příchodu Maďarů do Karpatské kotliny na konci 9. století